

Hanebo = Jul

1955

Utgiven av Hanebo Hembygdsförening

De skyndade åstad ...

Av OLAUS LIND

"De skyndade åstad dit och funno Maria, Josef och barnet." Luk. 2: 16.

*"När juldagsmorgon glimmar,
Jag vill till stallet gå,
Där Gud i nattens timmar
Re'n vilar uppå strå."*

Herdarna i Betlehems ängd hade fått vara med om någonting extra märkvärdigt. Det var den första julottan, som firats i vår värld. Guds stora tempelsal där utanför staden strålade plötsligt i bländande ljus. Gud själv tände de första strålände julljusen. "Herrens härlighet kringstrålade dem." Den första julottepredikanten var en Herrens ängel med en kort med utomordentligt rik predikan och en stor hop av den himmelska härskaren sjöng den första julsången:

"Ära vare Gud i höjden och frid på jorden bland människor, till vilka han har behag."

Ljuset släcktes, mörkret låg åter tätt över nejden, men en hoppets stråle hade det lämnat kvar. Herdarna hade sett och hört något, som de icke kunde komma ifrån. Detta var kanske något, som angick dem . . . tänk om de skulle — —? och "där funno de Barne t", som låg i krubban.

*"Hur god du var som ville
Till jorden komma ner!
Nu ej i synd jag spille
Min barndoms dagar mer."*

Kära vänner! Ängelns första julottepredikan, är det inte något, som på ett särskilt sätt angår också oss moderna människorna, som fira jul 1955? Säg, vill inte du också finna Barnet, som låg i krubban. Du känner att just nu i juletid är du själv ingenting annat än ett stort barn, som behöver de gåvor, som Barnet kan ge dig för att du ska kunna bliva glad och god.

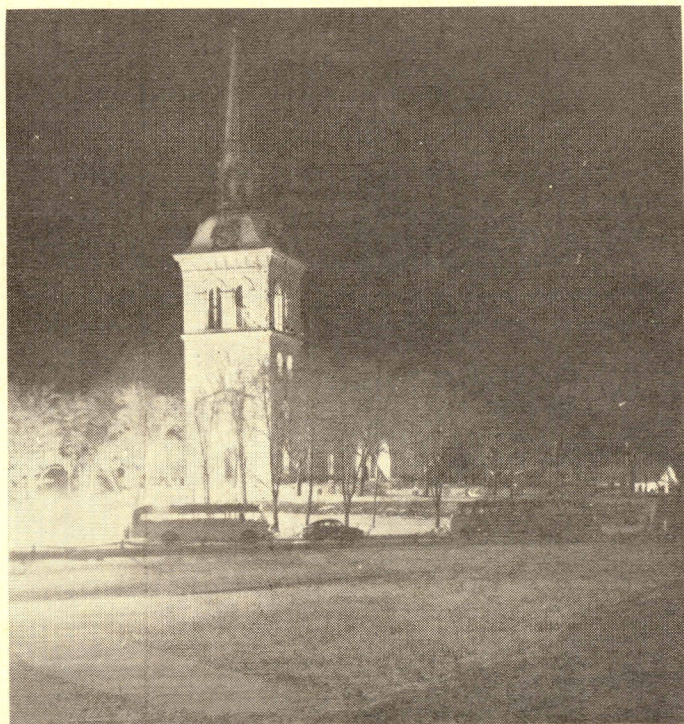
Och tänk, vad det Barnet hade mycket med sig från härlighetens värld. Gåvor till oss allesammans. Det är kanske något som du just nu önskar framför allt annat: "— frid på jorden bland människor" och frid i det egna hjärtat. "De funno barnet." Det gjorde den långa raden av fromma pilgrimer, som år efter år vandrade den nötta stigen till den gamla helgedomen. De som nötte de ålderstigna bänkarna i fädernas helgedom och som nu fått sin vila i den vigda jorden. Tror du inte att många av dem funno Barnet? Jesus var för dem Frälsaren! Det var detta som gav mening och innehåll åt deras strävsamma liv. Det var detta som lärde dem att knäppa de valkiga händerna och som barn taga emot julängelns gamla och dock nya budskap.

Så käre vän. Se där i krubban låg Han, som kom för att frälsa dig, för att giva dig frid. Bliv stilla i tillbedjan och tacksägelse. Glöm gärna allt annat för detta stora under och knäpp dina händer och bed som du en gång bad i hemmet eller i söndagsskolan:

Omslagsbild:

S: Johannes. Relief å Hanebo predikstol från 1662.

Foto: V. Johnson.

Julmorgon vid Hanebo kyrka.

Foto: G. Bergquist

*"Dig Jesus jag behöver.
Du käre barnavän.
Jag vill ej mer bedröva
Med synder dig igen."*

Då blir julen för dig vad den var ämnad till. I mörker och köld i arbete och möda, i sorger och bekymmer som möta oss blir det dock en hoppets stråle, som stannar kvar och vi kan med den gamle sångaren sjunga:

*"Än faller mörker med skuggor så tunga
Över oss alla, båd' gamla och unga.
Dock, blir det ljus och vid julen vi sjunga,
Sjunga om Jesus, om frälsningens dag."*

Hanebo: Jul

utkommer härmed till åttonde julen, och Hembygdsföreningen får önska alla hanebobor, både inom och utom sockengränsen en God Jul!

I årets fototävlan segrade Per Norberg.

Vi kan också glädjas åt ett ökat intresse från medarbetarnas sida — och fler är välkomna. Till nästa år finns eller har utlovats flera bidrag, bl. a. av antikvarie G. A. Hellman, som skriver om fornminnen i Hanebo och inventeringen av dem 1955.

Bidrag till kommande år eller önskemål om sådana kan sändas till Victor Johnson, Sibö, Kilafors, före den 1 oktober 1956.

HANEBO HEMBYGDSFÖRENING

HANEBO KYRKA

på 1700-talet

Av O. J. BROMAN

§ 1.

Ifrån Moderkyrkan Sadurstad, söder ut, $\frac{1}{2}$ mil, ligger Annexan Hanebo Kyrka, upmurad af starka gråstenar och godt tegelhwalf, på en jämn åkermark, icke långt ifrån then västra strandena af stora Bärgwiken; öfwerdragen utan til med hwit-kaleck, och förthenskul kan nu intet synas om kyrkan är en, eller flera gånger påbygder; dock lærer hon åt minstone wara ena reso tilökad, och thet til östern, emedan Sakerstiget war wid början bygd på östra gafwelen, men wid tilökningen, här som anorstädes, satt wid norra wäggene; Stenarnas storlek, hwalfbogarne in uti kyrkan, och tylikt mera utwisa thet samma, fast än the åratalen, när these bygningar hafwa gått för sig, mig okunnig äro. Och ehuru wäl algemena sägnen är, at thenna kyrka skal wara upbygder utaf thet byte, som efter århållen Seger öfwer fienderna Haneboerna århållit; tagandes således icke allenast Sockn-Namnet Sadurstad, såsom en Seger-stad; hwarest sielfwa Segern skedde, utan och thetta Hanebo namnet ther af, at slaget skedde bittida uti Hane-ropet elr Hönsa-gällan; Så kan til äfwentyrs thet förra äga någon grund til saningen, näml. at kyrkan wore upbygd eller förbättrad af något fribyte, lika som thet skedt är med Danmarks kyrko, ut wid Upsala; etc. Men at hwarken Sadurstad Sockn-namn, är af Seger; victoria; Icke håller Hanebo, af någon Tupp eller Hana; utan thet förra af Sadur, Hälsungarnas Kung; och thetta senare, af An, Han, Anse, Hans, Anne, som bemärker Herre, Styreman, som ansar, styrer och omhuxar; warandes förenämnde Hans eller Landets Styreman, then förnämste, Baldur eller Apollo hyperboreus; ty lærer och thenne orten Hanebo eller Hanebo, nämnas af honom, såsom många flere här i landet. Vad äljest kyrkans namn angår, thet hon bekomma mände när hon efter algemena sätter inwigdes. Så är hon kallad S. Johans, och S. Olofs kyrka; kan wäl wara och S. Pers, och S. Lars, äfwen med.

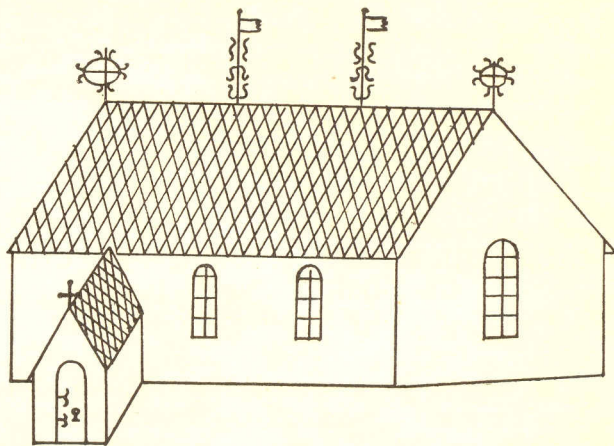
§ 2.

In uti kyrkone, så wäl up under hwalfwet, som kring wäggerne, är then gamla målningen än merendels behåldna.

Wapnhuset är här som allestädes, satt wid södra wäggene, in emot västra ändan. Sakerstugan wid then norras östra ända; sedan kyrkan kom at utwidgas. Fensteröppningar äro 4: st: förutan thet ena in uti Sakerstiget: näml. 1: st: på östra gafwelen, 2: st: på södra wäggene, och 1: st: wäster ut; wilka alla tilförende, efter gamla sätter, wore små och smala; men blefwo här a:o 1708, allesamman myket utwidgade, och ny fenster insatt.

§ 3.

Then gamla Altaretaflan, som bestod af 11: st: målada Trä-beläten: 5: st: Mäns- och 6 st: qwinors; ibland hwilka Mariæ med Barnet på armen, mit ibland

Teckning av O. J. Broman.

them prydde; öfwer hwilken altaretaflo et stort Christi Crucifix war upstält; Men thetta alt blef borttagit, äfwen the flera Beläten som stodo in på gafwelen, på båda sidor om Altaretaflan; ibland hwilka woro Kyrkans partoner S. Johannes, S. Olof, S. Pär, etc äfwen och Riddaren S. Jöran. Och i stället uprättad ena nya Altaretafla, af bildhuggare arbete och löfwärck, omkring och öfwer fenstret; A:o 1718;altsaman med Contref: målning beprydt.

Chor-skranket, som war uprättat af swarf Wade trästolpar blef borttagit år 1714, och i stället satte piramider, med ther wid brukeligit löfwärck; ochaltsaman med förgyllare målning öfwerdragit.

Predikestolen är satter wid södra wäggene, giord af trä med Bildhuggare arbete, the 4 Evangel: med theras nam och minesmärken; öfwerhänget eller Himl giordes ny, år 1718. Altsaman med Contr[efait] arbete målat: Skriften rundt omkring är thenna: PRESTENS LÄPPAR SKOLA BEVARA LÄRONA, AT MAN MÅ BEFRÅGA LAGEN AF HANS MVND; TY HAN ÄR EN HERRANS ZEBAOth ENGEL. MAL: 2: v. 7.

Läcktarens war förr twärt öfwer kyrkone wid västra ändan, och et litet utdrag wid norra wäggene; Men år 1727 är then nedertagen och en ny större giord, dock utan förenämnde längre updrag wid norra sidona.

§ 4.

Förutan the Taflor af Hedengrans arbeten, öfwer Jubel-Fästen, och tylika, hwilka i alla kyrkor finnas wara upsatta; äro och här flera Minesmärken, ibland hwilka then förnämsta är Claes Joh: Taubes Skiöldmärke, som hänger fram i Choret öfwer Sakerstugödörena, ägandes thenne underskriftena;

Kongl. May:t

Tro-Tiänare, Högwälb: Herren, Herr Baron Claes Joh. Taube, för detta Fendrich under General Major och Öfwerstens Wälb. Herr Gustaf Frölichs Regimente, född A:o 1679, den 22 Julii uti Christinas Stad, och döder den 28 Junii 1699, uti Hanabo Sockn.

§ 5.

Graf- eller Lik-Stenar finnas här in uti Kyrkone inga; Men på kyrkogården, öster om kyrkan, finnes en, med sådan utmärkning, dock sprucken.

§ 6.

Til Syd-wäster ifrån kyrkan står Kläck-Stapeln upstälter, på thet sätt bygder som merendels allestädes här i landet wara finnes; hållandes 2:ne Kläckor:

Hembygd vid Ljusnan

Av Arthur Adolfsson

Then Större, Lång 1½ al. Diamet nederst 1¾ al:n Rundt omkring ofwan äro fuller gutne någre bokstäfwer; men så öfvertäckte med Beck och kläckesmjörjelse, at the oläselige nu finnas wara; dock förmodl. lära the innehålla åratalet, således:

anno. dni. m.d.x.x.i.v.

Then Mindra, Lång 1¼ al. Diamet 1½ al.

Rundt omkring ofvan läses:

SALIG ÅHR THEN SOM HERREN FRVCHTAR.

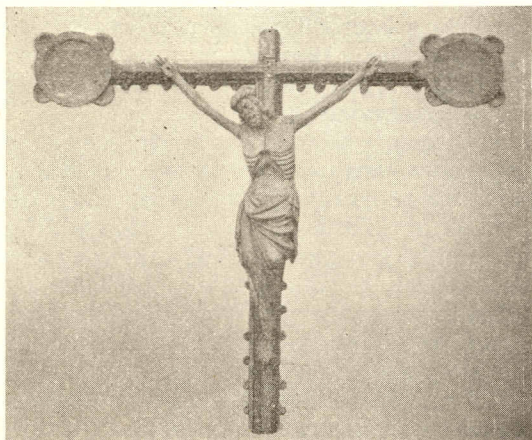
A:o DOMINI 1591. E. P. D.

EVEN OLSSON

På thenna Kläcka finnes hwarken neder-omkring, eller på sidorne wara något skrifwit; såsom merendels Kläcke-giutaren Even OlofsSon giöra månde på sit arbete, hwilken thenne kläckan giöta månde när Ericus Petri war här wid Församlingarne Pastor, som thetta ämbete förestod ifrån året 1562, til 1606.

§ 7.

Kyrkoherdernas Namn, alt ifrån året 1442, som hafwa varit wid thenna Hanebo Församling, finnes wara uti sin fulla ordning anförde, wid Moderkyrkona Sandurstad, hwarest the tilförende mäst bodde; fast än nu warande P. och P. Mag: J. Phragm[enius] bytt om wanlighetena, boendes nu här stadigt i Hanebo.

Triumfkrucifix i Hanebo kyrka.

Foto: Stat. Hist. Mus.

§ 8.

Af några Brefwer, som finnas i Ferla Sockn, kan utaf thet ena på året 1403, skrifwit; igenfinnas thet Jogna Jönsson /: som nu nämnes Jon, el:r Jonas Jugha (?) /: har varit Föreståndare i et Klöster här i Landet som kallades Gudsbergs Klöster; gifwandes åt en som het Olaf sine H. Ordens bröders Lottagande och gemenskap af alt thet som til bem:te Gudsbergs Klöster höra kunde; etc. Hwar utaf man kunde komma i then tanken at thetta Klöstret har legat uti thenna Hanebo Sockn, och byn Gudsbo; Men så synes likare wara thet samma Klöster varit belägit uti Kårböle wid Digerköln; hwarest än rudera eller quarlefwor igenfinnas. Ehuru wäl man ingen säker kunskap äger här om, bara gamla sägner; warandes noggsamt at finna huru på mång ställen tylika lagda murar än i dag utwisa sig.

Ur Ol: Joh: Broman: Glysisvallur Del. II, sid. 459—464. Stavningen i originalet har bibehållits. Boken är skriven i början av 1700-talet, men utgiven i tryck åren 1911—1949 i tre band.

Det är en solig och varm söndagseftermiddag. Om några dagar skall våren ha glidit över i försommaren. Egentligen skulle den ha kommit långt tidigare, men vådret under hela maj hade varit kallt och ruggigt. I naturen hade allt legat sprickfärdigt och startklart, det var bara naturens eget startskott, den förlösande solvärmen, som låtit vänta på sig och ännu kunde man i undanskymda norrlägen träffa på gråsmutsig snö. Såfågeln hade också varit sen denna vår. Ja, gulärlan den uppträder först då det är dags med sådden och därför har den blivit kallad såfågeln.

Men så hade äntligen värmen kommit. Trollslaget ute i naturen märktes än tydligare eftersom våren varit sen. Ur det som varit till synes dött och livlöst stiger livet självt sjudande fram. Luften står soldallrande och det doftar av den uppvärmda, fuktiga myllan.

Hela morgonen har jag strövat omkring utmed Ljusnan. Jag har stannat och lyssnat, äntrat gårdsgårdar och krånglat mig över taggtrådsstängsel, tittat in i ladorernas skummaste vrår i hopp om att få se nån ugglas hälsat på vid rävgrytet, där en ihjälbiten höna låg och spred en unken lukt lång väg, jag har klafsat över översvämmade marker och trampat försiktigt på tuvor för att inte krossa äggen i någon bale. Till slut sätter jag mig vid en lada för att summera ihop intrycken från vandringen i de vårliga markerna.

I solgasset mot ladväggen surrar en och annan fluga och slår till på det spruckna virket. Över det vissna fjolårsgräset kommer vinglande något sprött, en ljusgul färgklick, som lyser upp likt en vänlig låga; årets första citronfjäril. Den fladdrar bort mot kabbleksbeståndet i diket och där bland de gula blommorna är den strax uppslukad.

Så glider blicken ut mot älven. Trots att det är högvatten flyter den så lugn och mäktig här vid Värne vad. En gång i urminnes tider var vattendragen det som förenade de olika boplatserna. Det var lättare för människorna att ta sig över vatten än genom mörka och vildvuxna, stiglösa och farofyllda skogar. En tid skulle dock komma, då Ljusnan till en del kom att utgöra s. k. naturlig gräns mellan Segersta och Hanebo, men i våra dagar har vi fått uppleva, hur byarna på ömse sidor om älven åter har förenats.

På andra sidan ligger gårdarna i Hårga och Böle och lyser så röda i solskenet. En fager hälsingebygd, som ramas in av självaste Hårgaberget, där björkskogens violetta nyans nu övergått i en spädgrön färgton, och de blånande bergen bortom Granbo. Och jag vänder mig om och ser Hemåsens mäktiga silhuett, som jag följer med blicken tills den stannar vid Borgberg, fornborgen, där rester av skyddsmuren ännu finns kvar. Och nedanför bergen ligger täkter och väl tilltagna gårdar omgivna av en vårlig grönska. I detta vårliga landskap ljuder bruset från forsen som ett mäktigt orgelackord. Detta är ett stycke Hälsingland, när det är som allra bäst — vår hembygd vid Ljusnan.

När man sitter här och gläds åt att på nytt få uppleva en vår, så lik alla andra, men ändå så ständigt ny

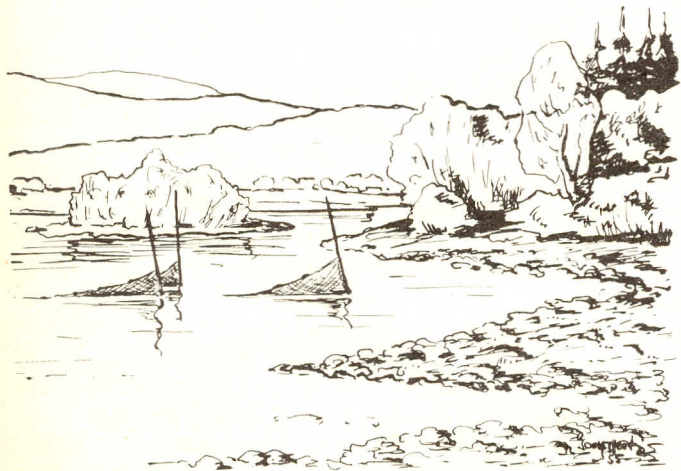
En fäbodvall

Av Edw. Johnson

och fräsch i sin jungfruliga skepnad, då dyker minnen upp från en annan älv och en annan årstid — en höst vid Torne älv. Minnena därifrån kontrasterar så skarpt mot vad man upplever denna vårdag, att man drar rocken tätare om sig. Den hösten brändes byarna på andra sidan älven och människorna blev hemlösa, den hösten visslade projektiler fram i luften och spred fasa, skräck och död . . .

Men plötsligt lyser det till så vänligt i ett fönster åt Djupa till. Det är solstrålar, som dansar runt i ett fönster, som kanske är blyinfattat och har grönskimrande glas, ja, vem vet, gården verkar vara mycket gammal. Hårdare tider än när nordan drar vinande fram längs Ljusnan har den inte prövat på, och människorna i den har blivit förskonade från att i en hast behöva samla ihop sina tillhörigheter och fösa sina djur framför sig på vägar hän mot det ovissa.

— Ticka-tack, ticka-tack, låter det som en gammal moraklocka över den översvämmade marken därborta. En horsgök kommer och drar intresset till sig genom sitt taktfasta läte. Allt närmare kommer den grå, lilla fågelkroppen och allt tydligare hörs fågelns tickande läte. Vid ladan stiger den uppåt, ryttlar några ögonblick och gör därefter en dykning mot marken. Den sång man nu får lyssna till är ingen sång i vanlig me-

Ljusnan vid Värne vad.

Teckning av A. Adolfsson.

ning, det är ljudet från vibrerande stjärt- och vingfjädrar. Längre håller den till här, stiger uppåt, står en stund stilla på fladdrande vingar och låter sig falla mot marken för att på nytt svinga sig uppåt.

Hörselsensationer saknas minsann inte en dag som denna. Det är knappast tyst en endaste minut. Lärksången är den intensivaste, den pågår i ett hela morgonen. Men storspoven och vipan håller också gärna till här vid de översvämmade markerna. Man behöver knappast visa sig, förrän man blir en inkräktare på deras domäner, och de vaksamma fåglarna slår genast larm. Spoven låter höra en klagande vissling, då den elegant segelflyger runt vandraren och vipan hörs kvidande i sin fascinerande och ekvilibristiska flyguppvisning. Trots att viporna är ganska svåra att upptäcka på marken på grund av sin grönaktiga ryggfärg, så blir dock deras uppvisning i luften en hetsig färgsymfoni i svart och vitt.

Om ett par tre veckor, då sommaren gjort sitt inträde i vår hembygd vid Ljusnan, skall spovhonorna ha lämnat make och ungar och begivit sig mot sydligare länder, en äktenskaplig tragedi i fågelvärlden — nej, knappast.

Om en längesen hänsoven odalman i Hanebo skulle stiga upp ur sitt vilorum och gästa sina nu verkande ättlingar en tid, skulle han förvisso anse det mesta, av vad han upplevde, vara otroligt och helt överkligt. Bland mycket annat skulle han anse, att nutidens jordbrukare betedde sig mer än underligt. Hur kunde de ge sig att bränna halm efter tröskad säd; hur kunde de låta kreaturen gå och beta bort det växande gräset på de bästa åkrar, och hur kunde de låta frodigt foder på ängsmarker och i dikena stå och vissna och förfaras?

Annat var det på hans tid. Då sökte man med lie och skära efter varje strå; då var de små höladorna tomma redan på efterjulsvintern, och man längtade efter våren och det första spirande gräset i beteshagen och skogen. Men inte ens betet på hemskogen ville förslå under en hel sommar, och så måste de med en del av kreaturen draga längre bort till de stora skogsvidderna, där det växte bra omkring tjärnar och myrar. Någon måste då följa med djuren och sköta om dem under sommaren. Så uppstodo fäbodvallarna.

En av dessa gamla fäbodvallar är Örbodarna i Hanebo sockens södra skogsmarker. Denna vall har anlagts och använts av bönderna i Lilltjära by. Enligt sägnen är den dock ej Lilltjära-böndernas första fäbodvall. Den första ska ha legat bakom Kölberget på några kullar sydost om den trolska Kölbergsbotjärnen. Ännu i dag kan den intresserade vandraren där hitta små stenkummel, som är rester efter stenkällare och spismurar. När den vallen anlades vet man inte, men det torde ha varit i början av 1600-talet, enär fäbodvallar veterligen icke omtalas tidigare i dessa trakter. Varför övergavs denna vall och när? Den för några år sedan bortgångne bonden Olof Svedlund i Lilltjära hade hört berättas, att fäbodpigorna inte vågade vara där längre, emedan det fanns så mycket ormar på vallen. När de kom ned i källrarna för att se om sina mjolktråg, simmade fullt med ormar i mjölken, och under soliga dagar kröpo ormar in och ut mellan stockarna i de otäta väggarna. Hur det än må vara med den historiska bakgrunden till dessa berättelser, så är det tydligt, att bönderna i Lilltjära av någon anledning flyttade sin fäbodvall till en annan solig sluttning invid en annan skogstjärn; till den nuvarande "Örbovalen" som den vanligen kallas.

Hur gammal är den vallen, och hur många stugor har funnits där ursprungligen? Om dess ålder kanske gamla skifteshandlingar kunna vittna, men när sådana just nu icke äro tillgängliga, kan man kanske på andra vägar komma fram till en tidpunkt, som är den sannolika anläggningstiden för Örbodarna. Enligt historien gav kung Karl den tolfte nådig befallning (1706?), att den körbara väg, som under drottning Kristinas tid brutits från Gävle mot Hamrånge, skulle fortsättas längre upp genom landet. Det är denna väg, som vi kunna följa genom Håkanbo, över Stegberg, utför backarna ned mot järnvägen och sedan uppför de s. k. Henninge-

backarna, förbi Röstbo gamla fäbodvall och mot Lilltjärä. Före denna trafikleds brytande funnos förmodligen endast gång- och ridstigar att följa från bygden in mot storskogarna. Nu kunde man rent av köra med hjuldon och medföra lass till förut otillgängliga trakter. Och det var troligen vid denna tid, början av 1700-talet, som bönderna i Lilltjärä beslöt att överge Kølbergsbovallen och anlägga en ny.

Den förut nämnda Olof Svedlund kunde också berättat, att i Örbodarna revs för längesen en hölada, som tydligen var uppförd 1714, då detta årtal var inhusget i en stock. Det kan synas som anläggandet av den nya vägen och den gamla ladans uppförande någorlunda anger den tid, under vilken Örbovallen anlades. Detta har dock förmodligen skett några år före 1714, ty ladan uppfördes väl knappast förr än några små åkerlappar eller "täkter" uppodlats. Av de först timrade stugorna finns nu ingen kvar i ursprungligt skick, men de av solen brunbrända stockarna i Sörgårdens, Utigården och Lars-Anders stugor kunna mycket väl ha ingått i de först uppförda stugornas väggar.

De hemman i Lilltjärä, vilka först byggde stuga, bod och "fäjs", voro väl stamhemmanen nr 1, Sörgår'n, nr 2, Utigår'n, nr 3, Lars-Anders, nr 4, Västigår'n och nr 5, Norrgår'n. Dessa hade uttagit en "allmänning" och skiftat den emellan sig. Gemensamt fårhus uppfördes, och det sist byggda utgör än i dag en kär tillflykt för fåren under heta somrardagar. När hemmanen så småningom delades, uppstodo nya gårdar, som utökade fäbodbebyggelsen med sina fäbodstugor. Så uppfördes "Asp-OIols" stuga efter 1811, då hemmanet nr 3 skiftades, och Hans-Hans stuga, som är den sist byggda, uppfördes efter delningen av Lilltjärä 2 på 1880-talet. Det största antal stugor, som funnits på vallen är åtta. Om stugorna uppräknas med början vid den från tjärnen flytande bäcken, så blir ordningen denna, Lars-Anders, Asp-OIols, Västigår'n, Norrgår'n, Per-Svens, Utigår'n, Sörgår'n och Hans-Hans. Nuvarande Utigår'ns stuga var ursprungligen Per-Svens, och Hans-Hans stuga står på den plats, där första Utigår'ns stuga en gång befann sig.

En fäbodstuga bestod i regel av två rum, stugan och "häbbre". Det sistnämnda rummet utgjorde fäbodpi-

Örbodarna fäbodstugor. Foto: G. Fröberg.

gans sovrum, och där förvarades säng- och gångkläder, vilka voro upphängda på stänger inunder taket. "Stugan" var det förnämsta rummet, och den paradssäng, som där stod uppbäddad, hög och imponerande, användes icke som sovplats i vanliga fall. Det skulle vara en särdeles gäst på besök, innan den sängen togs i bruk. Golvet täcktes med färgglada trasmattor, vilka voro så lagda, att det bildades en öppen fyrkant i mitten av golvet. Den platsen skulle man icke beträda, om man ville stå på god fot med stugans härskarinna. På en av väggarna hängde "kärlestegen" i vilken tallrikar, fat och träskedar voro insatta, och på en annan vägg hängde paradhandduken, som utgjorde stugans "konstnärliga" prydnad. I äldre tider bestodo väggarna av bara yxade stockar, men sedan tidningar började förekomma, uppsattes sådana som tapeter, och man kunde då se, att dåtidens tidningsflora i vår bygd bestod huvudsakligen av Helsingens, Vårt land och Norrlandsposten. Så småningom inköptes billiga tapetstugar, som i många fall "nubbades" fast vid sommarvistelsens början för att tagas ned och läggas undan, när det "bofördes" hem. När lördagskvällen kom, smyckades stugan med doftande björklöf och i muggen på bordet sattes ängsblommor. De glömde ej heller att göra en "välkomsttuppa" av granris och lägga vid "kärrvägens" början. Den helgdagsfrid och stämning, som då spred sig över vallen, kan icke beskrivas; man måste ha upplevt den.

Det var dock ej bara idyll och måhända romantik att vara fäbodpiga. Vardagens göromål voro många och tröttande. Under "fråttiden" måste korna "lösas" redan på eftermiddagen, om de skulle hinna till skogs och beta, innan de blevo hemdrivna av broms och knott. Men innan de kommo hem, skulle fäbodpigian ha "pynat fäjsen" och sandat golvet och släppt ut kalvarna i kalvhagen. Sedan fylldes dagen med smörkärning, messmörskok och mycket annat. Sedan dagens viktiga göromål voro överstökade, kunde bojäntorna ibland samlas i en stuga för att dricka kaffe och kanske

Fäbodflicka vid Örbodarna.

Foto: 1911: J. Lindblom.

rent av lägga sig på släta golvet för att få en stunds vila. Men sällan sågos de sysslösa. Stickstrumpan låg alltid i "jätkorgen", och de kunde gå efter de stenigaste "gaddar" och samtidigt hålla strumpstickorna i gång utan att snubbla.

Om det fanns en viss vardagsrytm hos livet på fäbodvallen, så kunde man också märka en veckorytm. Sålunda fördes ej korna till samma betesplats dagarna efter varandra, utan man hade olika "gässlen". På måndag ledsagades korna till Svarttjärnstrakten, på tisdag åt Risbohället, onsdag till Finnkolningen nedanför det branta Högloft, på torsdag åt Abborrtjärnarna, på lördag åt Sörgårskullen och på söndag till betesmarkerna efter landsvägen nedåt järnvägen. Sedan 1870-talet var det vanligt, bopigan följde korna till dagens betesområde för att sedan lämna dem och gå hem till vallen för att sköta sina sysslor, men före den tiden måste de följa sina kor hela dagarna för att se till att inte björnen rev några av kossorna. Det finns många berättelser om modiga bojäntor, som satt sitt liv på spel för att ej någon av korna skulle bli slagen av Nalle.

En särskilt festlig dag på vallen var då "ungdomen kom". Sedan slättern "på sockna" var färdig, brukade bygdens ungdom en söndag samlas och tåga till fäbodarna. Då blev det liv och rörelse omkring stugorna. Det lektes och dansades på en nyslagen "täkt", och ekot av sång, fiol och dragspel studsade åter från Abborrberget. Det ansågs som ett bevis på att man växt, blivit stor, när man deltog i denna dags glädje. Men även den roligaste dag tar slut, och när solen hade för en stund gömt sig bakom Högloft, anträdde hemfärden, och sången och skrattet tonade ut bortåt "genstegen", och det blev åter tyst och stilla på vallen. Men under vandringen hemåt kunde det hända, att något par icke "hann med" de andra, och av sådana orsaker var skaran ibland ganska urtunnad, när bygden uppnåddes.

I sin känsla av ensamhet kunde nu någon av fäbodpigorna ta ned näverluren från takåsen och låta "stintorna" i Kilbodarna eller Hammarsbodarna lyssna till en melodi, som talade om att det varit främmande på vallen. Det var nämligen med näverluren som det nåddes snabb förbindelse med närliggande fäbodvallar. Det fanns särskilda signaler för olika meddelanden och händelser. Hade en ko råkat i olycka eller blivit borta, tonade lurlåten om detta, och ville de träffas på en viss plats i skogen någon dag för att språka om något särskilt, kunde det ordnas med näverluren. Att höra en fäbodjanta en stilla sommarkväll locka på sina kossor med luren och lyssna till hur avlägsen skällklang blandades med låtens eko var en sällsam skogens musik.

I våra dagar lyssnar man förgäves efter näverlur och skällklang vid våra fäbodvallar. På de flesta av dem möts man av nedfallna stugor och multnande "fäjs", om det ens finns så mycket kvar, och skogen vandrar in över de små åkerbitarna. De många skogsstigar med sina karaktäristiska namn bli allt svårare att skönja, när inga kor skrida fram på dem, och ingen "stinta" står på stugubron och lyssnar efter sina kor i skogen. Glädjande nog har dock Örbodarna ännu kvar sina stugor och de flesta övriga hus, och den tillfällige besökaren känner sig tacksam för att det hos ägarna till vallen finns så mycken känsla av vördnad för och värdering av de människor, som strävade och gladdes på vallen, att de underhålla stugorna och låta dem allt framgent stå minnesmärken från en gången tid.

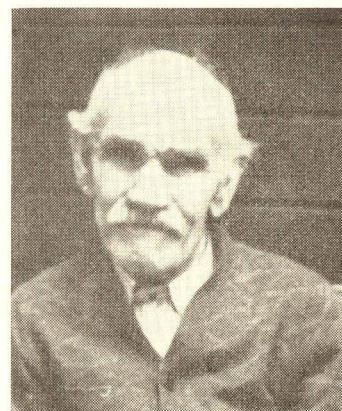
Fiskefärder

Några hanebominnen av Georg Gedda

I.

Jag har många gånger förvånat mig över den inre kraft hos oss som så ofta för tankarna tillbaka till barn- domens upplevelser — för min del minnen från 6 till 14 år då föräldrarna definitivt lämnade Kilafors. Sålunda endast 8 år varav 6 blott under ferierna. Och vad är det som gör att jag varje sommar i förbifarten stannar en stund för att se på utsikten från Sandersbergsbacken, och än en gång konstaterar var smedjan, kolhuset och sågen fanns, känna igen Kilåns krökar med gamla fiskeställen och till sist ta vägen till höger vid Lars-Nils förbi Stinsbostaden och den nya affärs- gatan från Stationen till Frivy, som för 50 år sedan var en orörd och otillgänglig skog?

Mina fritidsintressen, som tycks hålla livet ut, fick utan tvekan sin solida grund under dessa få år och särskilt fisketurerna under de korta somrarna är något som jag gärna dröjer i tankarna vid. Det började med att Valle, min oskiljaktige lekkamrat och vän i alla skiften, berättade att han som 8-åring skulle få följa med pappa Jonas Olsson till Hammarsbodarna för att fiska laxöring och undrade om jag fick följa med. Min

Fiskare Hannberg.

Foto: R. Hannberg.

far tyckte det var lite för långt för mig att gå, och då hjälpte det varken med tårar eller böner. Det var nog klokt — Valle var kraftigare byggd än jag, och jag fick nöja mig med att begärligt insupa berättelsen vid hemkomsten om hur man tog de vackra fiskarna, hur man sov i kläderna på färskt björklöv, rensade fisken och upplevde vildmarken.

Vi hade redan då börjat meta löjor på Forslins brygga i dammen och ibland en och annan braxenflia eller abborre utanför hönshuset. Jag minns också med vilken oerhörd stolthet vi sprang raka vägen hem när Valle fick sin första gädda i Kilån som i våryran hade huggit på mask. Särskilt intressant var det också att få följa med pappa Olsson ut på Bergviken. Båten, vars historia jag frestas skriva några särskilda ord om, låg vid fiskare Hannbergs boställe. Först rodde man upp till Kyrkviken vid "Söderhamnsbron" för att häva agn, som hölls levande i en stor plåtkasse, och så rodde man och kom ut till Tjesen-holm — det närmaste målet för kvällens övning. Hade man tur kunde det bli åtskilliga fina abborrar, någon gång till och med över kilot och en och annan gädda samt någon gång även gös.

Om det inte nappade vid Tjesen, så fanns det inte långt därifrån ett annat metställe, en stor sten som vid lågvatten såg ut som en hästrygg och kallades på Hanebo-mål för "mara". Att meta gös var ju en sällsynthet och inträffade blott någon enstaka gång på så grunt vatten som två meter. Fiskare Hannberg, tillika kyrkovaktare, var ju dock den borne gösfiskaren och inspirationskälla för oss pojkar. Två gånger i veckan gick man dit och väntade på hans ankomst efter morgonens fiskarfänge för att få köpa den härligaste gös för 50 öre kilot — gädda 40 öre — abborre 30 öre och vitfisk 20 öre, om någon ville ha den. I annat fall hade Hannberg en märkvärdig ko, som med förtjusning åt rå fisk. Det påstods dock att mjölken också smakade fisk. Det hände att Hannberg kunde få ända till 100 kg. gös på sin långrev och de bästa abborrarna skulle major Silverstolpe på Karlslund ha.

Fiskare Hannbergs priser på fisk ansågs redan då vara utomordentligt låga, även om man levde i en tid när begreppet inflation var tämligen okänt. De lär också ha förekommit att en uppköpare från Bollnäs hade erbjudit Hannberg hela hans fångst till betydligt fördelaktigare priser. Hannberg hade då svaret:

— Nej, vad skulle Hanbo-borna säga då, vilket väl närmast kallas att vara konservativ.

När vi blev litet äldre, d. v. s. uppnådde den aktningvärda åldern av 12 à 13 år, hade vår djärvhet till fiskefärder mognat så att vi beslöt oss för en utmanande konkurrens med fiskare Hannberg — föräldrarna skulle få massor av gös gratis. Olssons båt kunde vi segla och målet för långreven med levande agn blev Skogsviken. Som ofta vid sådana tillfällen är förberedelserna det roligaste. Planen var att med matsäck och extra kläder åka ut tidigt en eftermiddag för att häva agn till 150 krok, vilket kunde vara ett rätt så slumpartat jobb. Så skulle vi segla till Skog, lägga reven sent på kvällen, sova i en lada och vittja på morgonen. För att klara så mycket agn hade vi snickrat en bur av en stor trälåda och borrar små hål i väggarna för vattencirkulation och skulle bogsera lådan efter segelbåten. Agnhävningen tog emellertid så lång tid att det blev för sent att segla till Skog, varför vi gick hem för att fortsätta till Skog nästa dag. Agnlådan förankrade vi vid stranden med sitt dyrbara innehåll av 200 finfina agn, som vi för säkerhets skull matade med vetekli. Förmiddagen tillbringades med att ytterligare komplettera utrustningen och vid tretiden på eftermiddagen startade vi med packning och stora förväntningar ner till Hannbergs och var just klara att lägga ut från stranden, då Valle skulle titta till hur agnen hade det. Tablå — inte ett enda agn vid liv! Alla låg med buken i vädret. Vi hade borrar hål lagom stora för agnen, men i vattnet hade träet svällt så att cirkulationen blev för dålig och fisken hade dött av syrebrist. Ett mycket snöpligt slut på det stora gösfisket och det var outhärdligt att genast gå hem med en sådan prestigeförlust. Till slut beslöt vi oss för att häva nya agn och försöka abborrarna vid Tjesen — och det lyckades verkligen över förväntan. Sedan vi fått några stycken i 3 hektostorlek, så fick Valle ett mycket stadigt hugg och en fisk, som av allt att döma var något särskilt i storlek. Spänningen steg för varje sekund och när den presenterade sig i vattenytan var det genast klart, att vi inte kunde lyfta en så stor abborre. Undertagshov hade vi icke men agnhäven var ju med. Och jag minns ännu de spännande sekunder innan jag fick ut den otympliga häven och klarade den stora abborren in i båten. Den

Utsikt över Bergviken.

Foto: P. Norberg.

vägrade 12 hekto, och vårt självförtroende steg nu till en förut oanad höjd och förmådde helt utplåna besvikelsen över det misslyckade gösfisket. Vi rodde hem och trädde upp den stora abborren i en vidja att bäras synligt över bangården vid tågdags. En gloria av självbelåtenhet lyste kring oss när lekkamrater och även äldre såg avundsjukt på fångsten. Nu kunde vi också återvända till föräldrarna med väl bibehållet ansikte.

Den lilla båten som vi seglade var byggd på slutet av 1890-talet och försedd med en järnköl, som var smidd av det gamla mycket fina halvvallejärn som tillverkades i Kilafors ända till 1898. P. J. Harström som begåvat så många Hanebo-bor med förstklassiga knivar hade smitt kölen och den följde båten och familjen Olsson från Kilafors och Bergviken till Lingbo och Lingan och sedan till Gällö med Revmundssjön, där Valle och jag fiskade i samma gamla båt så sent som i slutet av 1930-talet. När Valle sedan gick bort några år därefter, högs båten upp och kölen fick jag som gåva av hans efterlevande hustru Martha som ett kärt minne från forna dagar. Den har sedan legat i min trädgård i Surahammar tills i höst, då jag nu återsänt den till sin ursprungsort, Hanebo hembygdsmuseum.

Men skogsfisket med laxöring lockade oss, särskilt mig som endast hört det berättas — det var samma år som unionskrisen, alltså 1905, efter det misslyckade gösfisket som jag tacksamt accepterade att få följa med pappa Olsson och Valle till Hammarsbodarna, fäbodarsom redan då sedan länge varit obebodda men fullt acceptabla som sommarlogi. Färden var ju icke särskilt ansträngande. Fiskgrejor, extra kläder och matsäck drogs i en tvåhjulig kärra så långt det var landsväg och bars sedan på skogsstigarna. Man fiskade med att sätta ut spön vid bäckarna, som vittjades några timmar senare. Ofta nog fick man en fisk vid varje spö. Från Hammarsbodarna gjorde man en längre avstickare till en egendomlig plats som kallades Gråbbhålorna — ett igenvuxet kärr med gungfly, där 3 à 4 ställen endast hade en fri vattenyta på vardera några få kvadratmeter. Ett av hålen var icke stort mer än 1 meter i diameter. Man kunde icke meta laxöring där, men om man satte

ut två spön vid vardera hålet så kunde man vara övertygad om att efter nattens timmar så fick man lika många laxöringar som det fanns spön. Fisken var mörk i färgen säkert till följd av bristande ljus. Det skulle vara intressant att veta om Gråbbhålorna nu efter 50 år är helt igenväxta eller om man fortfarande kan fiska öring där.

Så gick den sommaren. Valle och jag skildes åt för studier — han till Söderhamn och jag alltsedan 1901 till Västerås. Så kom sommaren 1906, den sista i Kilafors. Svaga betyg från skolan måste ju betyda en dålig fiske-säsongsong, ty jag skulle börja ferieläsning varannan dag för en duktig student med tågresa t. o. fr. Bollnäs. Studenten är numera biskop Bengt Jonzon i Luleå. Jag hade dock ferier till midsommar och skulle det bli någon längre fisketur så måste det ske snart.

Vi hade av fader Jonas Olsson och andra hört talas om Sunnsjön, där det fanns en bra bäck med en liten damm, gott om fisk och en hygglig kolarkoja. Vi började genast förbereda färden — 15 nät, mask, krok, rev, matsäck, extra kläder och tändstickor, och det är egendomligt att tänka på hur oerhört primitiv en sådan utrustning var för 50 år sedan jämfört med vad som nu kan vara standard. Det var en tid utan cyklar, gummskor och sportkläder, icke ens en impregnerad regnrock, och fanns det så var det oåtkomligt för vår kassa. Vädret var kyligt omkring den 10 juni och myggen var svår men myggolja var icke uppfunnen. Vi lånade varsin "slokhatt" som vi försåg med myggnät, gamla dåliga kläder och liknade mest ett par luffare i miniatyr. Så utrustade och med den omtalade dragkärran startade vi sent en kväll landsvägen till Västansjö. Vi valde kvällen för att undgå dagens hetta. Kärran ställde vi in i en bondgård i Västansjö och bar grejerna genom skogen till Sunnsjön. Vi kom fram vid 5-tiden på morgonen i dimma och skulle gå genom buskaget ner till stranden då ett öronbedövande brak höll på att skrämma vettet ur oss. Sedan puls och blodtryck blivit någorlunda normala, avancerade vi försiktigt ett tiotal meter och upptäckte en älglega av minst två stora djur. Vi sökte rätt på kolarkojan och installerade oss så gott vi kunde, högg ved, tände upp eld och lagade mat och vilade på granris och björklöv. Så var det dags att meta i bäcken och lägga nät i sjön. Metet gick riktigt bra så att vi fick stekt laxöring till kvällen, men nästa dag fick vi på näten bara tre öringar i halvkilosklassen. Så skulle vi på eftermiddagen andra dagen börja packa ihop och gå hem, då det plötsligt började snöa stora vita flingor som smälte. Det naturligaste hade väl varit att vi skulle ha lugnat oss till det värsta vädret hade gått över eller möjligen legat kvar till påföljande morgon före hemfärden, men reaktionen blev en helt annan. Vi tittade på varandra och sade nästan samtidigt "att när det blir så här fint laxöringsväder kan man ju inte gå hem". Men matsäcken räckte dåligt för ett dygn till. Krigsråd hölls och beslöts att jag skulle gå ner till Västansjö för att köpa potatis och Valle skulle göra iordning näten och allt annat. Sagt och gjort, jag stövlade iväg och såg för första gången en stor hare springa över vägen. Jag fick min potatis och återvände men tänkte naturligtvis inte på att underrätta hem att vi blevo borta längre än överenskommet, det fanns dock telefon någonstans i Västansjö.

Allt gick sedan efter beräkning utom att föräldrarna allvarligt hade funderat på en räddningsexpedition. Vi lade näten, kom hem till kojan genomblöta, bytte till reservunderkläder och torkade resten framför elden

och sov i skift för att vakta elden. Dagen efter var det klart väder och vi tog upp näten utan ett liv. En erfarenhet rikare, mätta på fiske och trötta, travade vi hemåt med många vilopauser. Sista raststället var hos tatterna Hellberg i gamla förvaltarebostaden. Vår maskerad med slokhattar etc. var så fullständig att det dröjde en bra stund innan de kände igen oss och kaffepannan kom på. Sen var det inte långt hem där de förlorade sönerna mottogs med en blandning av glädje och den oro som härskat ett dygn. Jag minns också att jag sov 14 timmar i sträck.

Jag ställde några frågor i början av dessa minnen och kanske jag nu vågar mig på ett svar. Omständigheterna gjorde ju att vi fick intresset för fiske väckt i barndomsåren — helt säkert kunde det lika väl ha varit jakt eller något annat. Men vi förvärvade vid unga år en icke ringa mängd av kunskaper, och säkert är det den omständigheten som gjort att ett barndomsintresse kan fortsätta som en hobby vid mogna år.

II.

Halv-vallonjärn.

I ovanstående minnesanteckningar har jag nämnt att båtkölen var smidd av halv-vallonjärn i Kilafors, och som väl knappast någon läsare av denna tidning vet vad det vill säga, kan det möjligen vara av ett visst intresse att med några rader förtydliga den saken. Kölen smiddes således av det järn, som tillverkades vid Kilafors Jernverks AB. Detta järn utgjordes av s. k. halv-vallonjärn tillverkat av tackjärn som blåstes i Kilafors' masugn (1892—1898), och vartill malmen togs från Dannemora. Malmen kördes tidigare med häst från Dannemora till Harg men senare på smalspårig järnväg, vidare med båt till Ljusne, landsvägen till Bergvik och åter med båt till Kilafors. Före 1892 kördes den med häst till Hellbo masugn och tackjärnet färskades i Kilafors till halv-vallonjärn. Begreppet "halv-vallon" betyder icke på något sätt att järnet till sin kvalitet skulle vara mindrevärdigt gentemot det helvallonjärn, som tillverkades vid de verkliga vallonbruken i Uppland, Österby, Leufsta, Forsmark, Harg, Elfkarleö, och även Strömbacka i Hälsingland. Halv-vallon betydde endast, att den gamla vallonhärden något moderniserats och delvis kom att likna en lancashirehärd och utan att närmare gå in på detaljerna i de olika smideshärdarnas utseende, kan nämnas att halv-vallonhärden relativt lätt kunde ändras om till en s. k. räckhärd. Man smidde alltså halv-vallonjärnet till smältstycken under en del av året och resten av året vällde man järnet i den omändrade räckhärden och räckte ut det till plattjärn eller annat stångjärn under en vattenhjuldriven skafthammare. Upplysningarna om dessa förhållanden vid Kilafors och om härdställningen och tekniken i övrigt inhämtade jag av mästern Claës Hedberg vid Österby Bruk sommaren 1910, där jag under hans ledning praktiskt lärde mig vallon-smide. Vallonsmeden Claës Hedberg jämte mästerräckaren Gustaf Hedberg och hopslagaren Stillberg hörde till några av de smeder, som flyttade till Österby när smidet lades ner i Kilafors. P. J. Harström var en gammal skicklig smed som med sparat brännstål och halv-vallonjärn tillverkade yxor och knivar. Och författaren har fortfarande i sin ägo två sådana knivar. Brännstålstillverkningen hade lagts ner långt tidigare, men lämnade alltjämt spår i namnet "stålugsbacken" där sedan den nya förvaltarebostaden och kontoret för sågverksrörelsen byggdes upp.

En förening JUBILERAR

Av Victor Johnson

Det var friskt i midvinterkväll,
det knarrade gällt under fot.
Stjärnorna glänste på himlapäll;
nordan tog i, när man strävade mot.

Så tyckte åtminstone templet 1696 Edelweiss av NTO förste sekreterare, Edward Johnsson, att det var den 11 januari 1906, när han år 1926 skrev en rimkrönika till föreningens 20-årsdag. Det är nu 50 år sedan föreningen bildades och dessa år har betytt mycket för nykterhetsarbetet i bygden, men också för det kulturella livet.

Denna vinterkväll — den 11 januari 1906 — lyste det svagt i fönstren på Lilltjära småskola, och folk gick efter vägarna mot skolan. Det skulle bli möte där, men ett möte, som inte många i byn förut varit med om. Folkskolläraren N. G. Ljunggren, Nyköping, skulle hålla föredrag före bildandet av ett "tempel".

Förarbetet hade till största delen utförts av handlanden Johan Lindblom i Lilltjära. Han tillhörde förut templet 251 Kilafors, och nu tyckte han, att det kunde bildas en förening också i Lilltjära. Det fanns gott om bra ungdom här, tyckte han, och det har visat sig, att hans initiativ var lyckligt.

Det berättas i protokollet från bildandet, att "rätt många voro närvarande". Tolv av dessa anmälde sig "för inträde", och av dessa kvarstår nu som medlemmar Edward Johnsson och Bricken Persson.

När det blev fråga om vad föreningen skulle heta, ansåg Lindblom, att man "borde söka ett namn, som gav uttryck ur ens tanke och symboliskt betonade ens strävan". Han "föredrog" därvid en dikt "Eidelweiss" och "föreslog att kalla templet efter denna dikt".

Så bildades föreningen, och den första ordföranden blev Karl Johansson, Röstbo, sekreterare Edward Johnsson och kassör Jonas Hansson. Så gott som alla de nya medlemmarna kom med i styrelsen. Knappast någon av dem visste, hur en förening skulle ledas, men de fick god hjälp av medlemmar från Kilafors — och liksom så många efter dem, fick de en god fostran i föreningsteknik, som sedan kommit samhället till godo. Tempelt blev en kulturhård i bygden, en skola för ungdomen. Här har fostrats många, som sedan ägnat sina krafter inte bara åt föreningen utan också åt andra uppgifter, som ompänt många områden.

När man läser de gamla, välskrivna protokollen finner man att de flesta i bygden åtminstone någon tid varit medlemmar. Innan år 1906 gått till ända hade medlemssiffran stigit till 83, 1910 var den uppe i 114, år 1920 i 168 och 1930 182, 1940 var siffran 146 och nu är den 158. Några stora förändringar i medlemssiffran har det aldrig varit, utan den har varit ganska stabil. Och alltid har det funnits en grupp, som stått i ledningen och känt ansvaret.

Under de första åren diskuterades det ofta, och man finner de mest skiftande ämnen för diskussionerna. Oftast var det frågor, som gällde föreningen; ekonomin och medlemsrekryteringen. Men det var inte så lätt alla

gångar att inleda en fråga. Ty det var inte många, som var tränade talare, och det kunde hända att det fick inställas. Ty — heter det en gång —, inledaren "kunde ej samla sina tankar så det gick att inleda densamma". Men diskussionerna hade inte betydelse bara för föreningsarbetet som sådant utan också därför att medlemmarna lärde sig att stå upp och tala inför andra.

Det hölls också ofta föredrag, även vid enskilda möten. Och då var det talare från andra orter, som kom — ofta prästmän. Ty under de första åren präglades mötena av en religiös anda, och det hölls bön vid mötenas början. Men Orden hade också egna talare som kom, och man kan här nämna sådana välkända hanebobor som K. A. Frantzell och Erik Lindblom.

Underhållning vid möten och fester har också behövts vid sidan av det egentliga arbetet. Det har varit teateramatörer, sångare, folkdanslag och musikanter för att nämna några, utan att nämna några namn. Men i arbetet kan också medräknas de skidtävlingar, som anordnas så gott som varje vinter — särskilt för ungdom. Av medlemmarna har också flera varit framstående skidåkare och friidrottare, som gjort sina namn kända i idrottsvärlden. Man vågar inte nämna några namn, ty raden av dem är lång, när man läser protokollen.

Skolsalen i småskolan, där mötena först hölls, var kall och dragig och medlemmarna eldade därför den första tiden före mötena. De tyckte, att de ej kunde fordra att lärarinnan "Karin Jansson i fortsättningen skall elda och ha allt i ordning, när vi kommer".

Och så föddes tanken på en egen lokal, när templet inte var mer än 5 månader gammalt. Johan Björklin (som kom med många nya idéer) "föreslog att vi böra skaffa oss en egen lokal, emedan vi behöva en sådan och vi ej vet om vi får vara i skolhuset i en framtid". Det beslöts också att de skulle tillsätta en kommitté, som skulle anskaffa medel, vilka skulle tillfalla "byggnadskassan". En lada köptes för 225 kronor år 1907. Där hölls det "marknader", och timret av denna lada är nu väggar i den lokal, som byggdes 1908. Kostnaden för denna blev 20.000 kronor — och 1953 ombyggdes den för 130.000 kronor och är nu en av de bästa i Häl-singland.

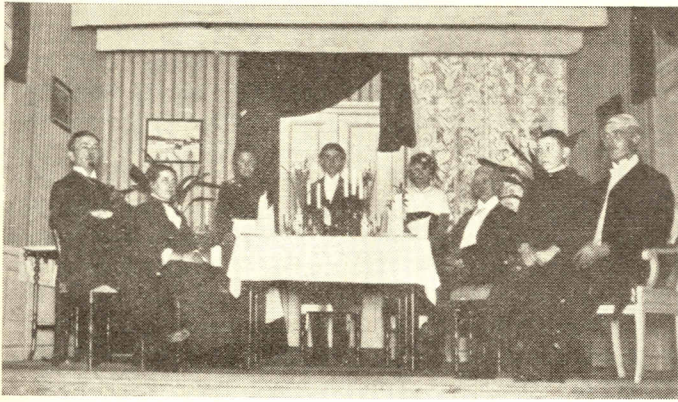
Det är många, som nedlagt mycket arbete för lokalen, och det är kanske svårt att nämna några särskilt. Men vi kan från de första åren nämna Johan Lindblom och Nils Svedberg, och under den senaste reparationen var det många medlemmar som nedlade ett gott arbete.

För att kunna betala lokalen har det hållits många

Lilltjära Ordenshus.

Foto: V. Johnson.

Amatörteater nyår 1912.

Foto: J. Lindblom.

fester och dylikt, och den mest kända av den är väl Röstbofesten, som hållits sedan 1908, då den första festen hölls den 2 aug. Men redan 1906 skönjer man tanken bakom denna fest. Då föreslog nämligen Johan Björklin, att det skulle anordnas en "större fest med tombola". Denna gång blev dock festen "å Backmans gård", och kommittén var 33 personer. Nu erfordrades det c:a 100 stycken i kommittén till Röstbofesten. Vid denna fest har medverkat hornmusikkårer och sångare m. fl. och många kända personer, av vilka man kan nämna Delsbostintan, Albert Viksten m. fl.

Utflykter har alltid hållits om somrarna — och även slädpartier om vintrarna. Det har varit till Lappkälla, Smebodarna, Kölberget, Knup- och Örbodarna, innan det fanns bilar och bussar. Och sedan bl. a. till Härjedalen, Norge, Uppland, Dalarna, runt Hälsingland m. fl. platser. Och alltid har det varit god stämning. Kontakt utåt har också upprätthållits, och ett led i denna var den konsert, som "Sångkoret EKKO" från Trondheim höll här i höstas.

Edelweiss har också flera underavdelningar, som utfört ett gott arbete. Redan år 1907 föreslogs att det skulle bildas ett "studietempel och ett barntempel". Man tyckte dock, att frågan "icke kunde bifallas, ty man fruktade man skulle upptaga lokalen allt för mycket". På förslag av Stina Lindblom beslöts det att man skulle vänta tills vidare och "avslogs förslaget tills vidare".

Den 12 nov. 1910 bildades studiecirkeln 912 Taber. Dess arbete har varit skiftande och de mest olika ämnen har studerats "från astronomi till rättstavning". Edward Johnsson har den längsta tiden som studieledare. Till cirkeln hör också biblioteket, som nu omfattar c:a 2.500 band. Redan den 13 maj 1906 föreslogs att man skulle anskaffa bibliotek, och den 5 aug. uppmanades medlemmarna att skänka böcker till biblioteket. Detta sköttes ända till 1922 av Johan Lindblom, som lånade ut böcker ur margarinlådor, som han hade under disken i sin affär. Men år 1922 skänkte han 300 band och föreslog, att bokhyllor skulle anskaffas till lokalen. Och nu står biblioteket öppet för boklån varje vecka. Till cirkelarbetet får man också räkna amatörteatern, som alltid stått på ett högt plan inom Edelweiss. Allt sedan man 1908 spelade "Halta Lena och vindögda Per" har amatörerna utfört ett arbete i Thalias tjänst, som man har all anledning att tacka dem för.

En annan grupp, som nedlagt ett gott arbete är syföreningen, som varje år säljer sina arbeten på auktioner — och de, liksom amatörerna, har bidragit mycket till att bygden har en egen lokal.

Barntemplet, som det tidigast kallades, — och som bildades den 6 dec. 1914 av P. J. N. Vesterlund, Myssje, har också bedrivit ett arbete, som haft stor betydelse. Här har Karl M. Svensson längsta tiden som ledare och före honom bl. a. F. W. Ekman. De flesta av medlemmarna har kommit från ungdomstemplet 386 Snöflingan, och varje år hålls det barnfester, där de yngsta själva får stå för programmen.

Om man skall nämna någon särskilt inom Edelweiss, måste man stanna vid initiativtagaren Johan Lindblom. Han stod alltid som en förgrundsfigur, även om han inte så ofta hördes. Men han var den inspirerande, den som "tänkte" och som inte heller drog sig för att utföra "grovarbete". Men hans krafter räckte inte till blott för Edelweiss. Han var också under 40 år en bland ledarna inom distriktet och var också en tid ordenssekreterare. Han utförde ett stort arbete, vilket man ser bäst nu, då han är borta.

Det skulle finnas många att nämna, men det skulle föra allt för långt. Det är så många, som utfört ett arbete i det tysta, som borde nämnas. Och därför måste man endast erinra om vad man kan finna i gulnade protokollsböcker. Och inte ens där finns namnen på dem alla.

När nu Edelweiss kan se tillbaka på ett 50-årigt arbete för nykterhetssaken, är det kanske mycket som man önskar att man kunnat göra. Men lokalen och biblioteket står som synliga bevis för att det utförts ett arbete, som är av värde. Och man kan nog aldrig helt se betydelsen av allt annat arbete. För dem, som vill fördjupa sig litet mer i föreningens historia, finns protokollen samt i biblioteket en handskriven bok, som utarbetades 1936.

En förenings historia är i viss mån också bygdens. Ty det är bygdens folk, som satt sin prägel på föreningen — och föreningens fostrande betydelse på bygdens folk — inte minst ungdomen, som en gång övertager arbetet, när de äldre tröttnar.

HÖSTTANKAR

Av Ivar Bengtsson

*Jag lyfter årans våta blad
ur vattnet
efter allra sista aftonrodnen
över sommarns lugna sjö.
Ser hur årans sista vattendroppe
tveksamt faller.
Sista vattenringen
tonas ut till ingenting.
Sakta driver nu min ekstock
in mot höstens kalla stenar.
Ingen ser den väg jag färdats.
Ingen vet
— — i morgon,
att jag rodde över sjön.*

Gamla Carlslund

Av *Ella Hesselgren f. Silfverstolpe*

Då jag i våras fick ett brev med Kilaforststämpel, blev jag som vanligt mycket glad över påminnelser från den kära gamla hembygden.

Brevet innehöll en förfrågan om jag ville skriva till nästkommande "Hanebo-Jul" om mitt gamla älskade barndomshem Carlslund.

Det var ett kärt uppdrag, men skulle jag verkligen våga mig på det? I tidningen 1954 skildras målarkonstnären Albert Blombergssons oro, som han kände, då min morfars far, brukspatron P. C. Rettig, ägaren av Kilafors Bruk, bad honom måla en altartavla till Hanebo kyrka. Samma känsla betog också mig, då jag mottog det omskrivna brevet.

Efter noga betänkande har jag alltså beslutat mig att försöka beskriva gamla Carlslund och således även skildra hur livet levdes där och jag ber på förhand om överseende för de feluppgifter, som jag ovetande kan komma att göra.

Tyvärre vet jag icke vilket år och av vem Carlslund byggdes. Enligt en uppgift som min gamla barndomsvän Lotten Hedlund-Enblom fått av sin numera avlidna guvernant Helfrid Blombergsson, föddes där 1801 hennes farfar kronolänsman Blombergsson och tre familjer med det namnet ha bott på Carlslund. Året 1801 lär vintern ha varit oerhört kall, så pass, att vargarna kommo upp på gården för att söka sin föda. En sköts och då den sprättades upp, var innehållet i tarmen — en läderrem. En lustig historia om ett av barnen Blombergsson lär vara, att han en gång i vredesmod sprang ut och bet i barken på askträdet på gårdsplanen. Året efter bettet satt kvar, kanske det synes ännu?

Carlslund kom i min släkt på modernet genom min mors farfar P. C. Rettig. Min morfar — Carl Anton Rettig — som övertog bruket år 1845 var dessförinnan bosatt på Carlslund. Hans första hustru, f. Westblad, avled där år 1845. Min morfar ville då som änkling med två små söner ej bo kvar på Carlslund, utan flyttade åter till bruket.

Som hans efterträdare på Carlslund kom överstelöjtnanten vid Kungl. Hälsinge Regemente Lars Åkerhielm med sin maka Emelie, f. Brändström. Inom parentes kan sägas, att hennes brors barnbarn var Elsa Brändström, "Sibiriens ängel" kallad.

Lars och Emelie Åkerhielms barn voro Knut, Mauritz, Jenny, Emma och Hilda. Det egendomliga hände, att min morfar, som på Carlslund förlorat sin första hustru, där fann sin andra, min mycket älskade mormor Emma. Hon var då endast 19 år och fick två små styvsöner 7 och 9 år gamla.

År 1848 stod Hemstanäs i Skogs socken färdigbyggt att mottaga mina morföräldrar, och även deras bröllop stod där. Sen gamla överstelöjtnant Åkerhielm avlidit, lämnade hans maka och dotter Hilda Carlslund och flyttade till ena herrgårdsflygeln på bruket. Dottern Jenny gifte sig med sedermera överstelöjtnant G. U. Unge, ägare av Elftorp i Segersta socken.

Under en del av åren, då norra stambanan byggdes, bodde några av banbyggarna på Carlslund, men av livet där då vet jag intet.

Min fader Claes Silfverstolpe och min moder Emelie, f. Rettig, flyttade till Carlslund år 1880. De bodde som nygifta på Lugnö nära Mohed, Kungl. Helsinges Regementes exercisplats, där min far var officer. Han arrenderade först Carlslund av min morfar, men efter några år mottogo de som gåva Carlslund av mina morföräldrar. Mina tre bröder, Pontus, Hjalmar och Gunnar föddes på Lugnö, och min syster Hilma och jag på Carlslund.

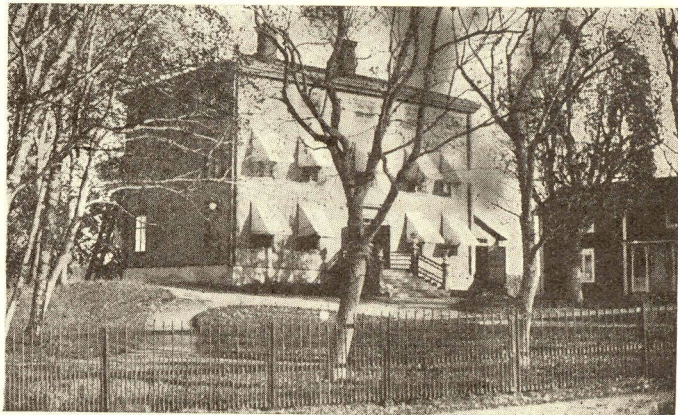
Det gamla Carlslund finnes nu ej mera, men mina minnen därifrån förblekna aldrig, istället växa de sig starkare, ju äldre man blir. Jag känner mig rotfästad i gamla kära Hanebo, där jag är född och levt i 20 lyckliga år, och där mina älskade föräldrar, syskon och många kära av släkten Rettig vila i sina gravar.

För några år sedan besökte jag Carlslund. Det var ganska påkostande att se så mycket av det gamla borta. Vagnslidret med sin vackra port stod dock kvar, likaså de fyra magnifika ekarna (de nordligaste i Sverige påstås det) i trädgården samt stora askträdet på gårdsplanen. Men borta var i trädgården min kära stora "Hårgasten" med den stora fördjupningen, där jag hade ett behagligt gömställe med bär från närliggande land och roliga böcker. Likaså var den vackra björkdungen bredvid borta. Men det fanns ju så mycket nytt av förskönande i stället.

Det gamla trevåningshuset innehöll 11 rum, en stor handkammare och dito vind, kök och förstugor. Två balkonger funnos även. På gården stod den röda flygelbyggnaden, däri tre rum och kök, stor bagarstuga och vindskontor inrymdes.

Utsikten var hänförande över Båthusån, Bergviken, det mäktiga Kölberget med dess skarpa konturer samt Hamnäsberget. Vidare såg man Hårgaberget, hela Kyrkbyn med den vackra kyrkan ovanför Kyrktjärn, Westerby gård med närliggande tjärn, där en myckenhet av de härliga, numera sällsynta åkerbären växte, Rusåker samt de tre vackra björkskogarna på andra sidan landsvägen. De närmaste granngårdarna voro Komministergården och gamla Gästgivargården, som då ägdes av Pehr Uhrus, samt banvaktstugan, där jag hade Anna som god vän. Hon hjälpte oss ofta. Våren 1952, då jag var i Hanebo, bodde mina barndomsvänner Sigrid, Anna och Elsa Hellman och jag på Vandrarhemmet och blevo där så omhuldade av henne, som förestår det. Tack för det Anna! Detta var blott en parentes.

Ett högt oigenomskinligt trästaket med en syrénhäck framför skiljde i min barndom gården från bakgården, där stall, ladugård, bryggghus med flera andra uthus voro belägna. På andra sidan järnvägen lågo tröskla-

Gamla herrgården vid Carlslund.

dan och iskällaren. Det var ett ofta återkommande stort besvär, att en lång tid på året springa med matbitarna dit och åter för att ej tala om riskerna att bli överkörd av tåget, som passerade där titt och tätt. Endast några hundar fingo släppa till livet där, och även jag höll på att som treåring dela deras öde, men en rådig kusin från Stockholm lyckades rädda mig i sista minuten, sprang upp med mig till föräldrarna och sade:

— Här ha ni ungen, jag räddade henne!

Jag är honom tacksam för det, ty mitt lyckliga barn-domsliv hade jag nog ej velat ha ogjort.

Carlslund var ett gästfritt hem, där släkt och vänner voro täta långbesökare, isynnerhet under somrarna och jularna. Alltid ordnades det med sängplatser och födan räckte också till. Man hade ju mycket att ta ut av gårdens produkter. Det var ju lätt att få tjänare på den tiden, men nog blev det drygt ibland för min mamma och allas vår trogna Hedda, som voro outröttliga.

Hedda Hillborg kom en dag med sin släkting från Söderhamn för att leka med mina bröder och senare kom hon att stanna i 22 år hos oss. Hon var enastående i sin arbetsförmåga, hjälpsamhet och godhet.

Vi barn fingo naturligtvis hjälpa till mycket, isynnerhet med krattning av gården och massor av trädgårdsgångar samt rensning och vattning i trädgården, som då belönades med kaffedrickning där sent på kvällen. Till slut fingo vi äntligen en Rättvikskulla — Gamla Brita — en av gamla stammen, hjärtegod och duktig. Hon var mor till vår statardräng Trygg.

Att gå till handelsbodarna Hedlunds och Norlanders för att inköpa allehanda varor, blev också syskonens och min lott. Det var roligt, för då träffade man sina goda vänner, men det var tungt också att bära hem bördan. En gång köpte jag åt mig själv som belöning för 2 öre karameller, men då pappa fick vetskap därom, blev det förbud — det var ju detsamma som att tigga.

— Ja, men jag ägde ju ej mera, replikerade jag.

Pang, så var det slut med den fröjden.

Livet på en lantgård är tjusigt, icke minst, då man får leva det tillsammans med alla husdjuren. Det hörde nog till mina största nöjen, och att jag fick göra det med jungfrus och drängars tillåtelse och vänlighet. Endast en gång blevo drängarna förargade på mig — och undra på det —, när jag en lördagsväll körde in det sista hölasset till ladan och stjälpde med det. Det glömer jag aldrig.

Innan jag släpptes in hemma efter besöken i ladugård och stall, måste jag alltid springa vissa varv runt stora gräsmattan på gården för att ej dra in den starka

lukten i rummen. Där fick också ridhästen springa runt som straff, då hon försyndat sig på ett eller annat sätt. Pappa höll henne med ett rep och piskan som hjälp.

Livet inomhus bjöd på en härlig tillvaro. Föräldrarna gjorde allt för att sprida glädje och trevnad för oss barn. Det spelades mycket piano och sjöngs, högläsning, sällskapsspel m. m.

Uppfostran fattades ej heller, betydligt strängare än vad som bjuds ungdomen nu för tiden. Bröderna gingo i skolan först i Söderhamn och sen i Gävle med skolhushåll där. Informatorer förekommo ibland på somrarna, och min syster och jag läste för guvernanter. Den sista av dem — Nicoline Blidberg — var vår käraste, hon var både vän och kamrat med oss och förstod sig på ungdomen. Hon var själv ung, då hon kom till oss. Hon lever än, och vi hålla alltjämt kontakt med varandra. Då min systers skolläsning i hemmet avslutades bestämdes det att jag skulle fortsätta mina skolstudier i tre år i Stockholm i samma skola som mina kära vänner, Anna och Elsa Hellman. Ibland blev min hemlängtan allt för stor, då gick jag ner till Centralen och klappade tåget, som gick till Kilafors.

När den stora högtiden Julen närmades, påbörjades i god tid alla förberedelserna med tvätt, brygd, slakt och bak för att ej tala om storstädningen, som verkade som en revolution. En dag medan slakten pågick, fick min syster och jag lov från läsningen för att hjälpa till med att skära späcktärningar till all korv m. m. Gissa om vi voro glada häröver. — Joo då! Luciakvällen var ju också en av förberedelserna — julklappsarbeten med uppsittarnatt — och så kom den strålande Lucia med kaffe och luciabullarna.

Pappa for med drängarna i lagom tid till vår skog nedanför Kölberget — Midsommaren kallad — för att välja och hugga tre stora granar till julen. Två till stora trappan på gården, en till salen samt några till flygelbyggnaden och statardrängens.

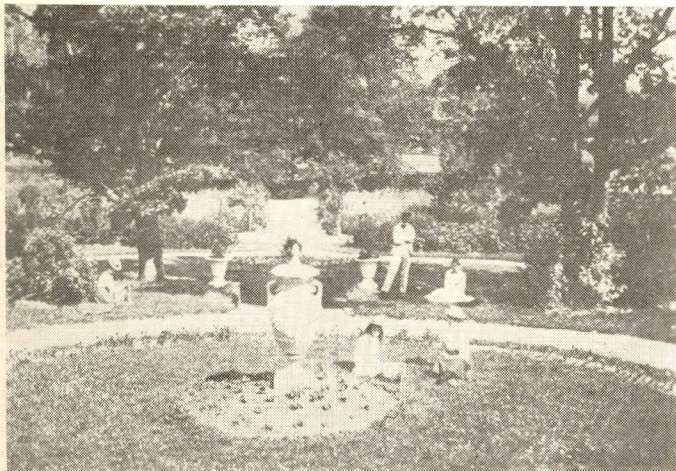
Dagen före julafton fingo min syster och jag fara omkring till de fattiga med delar av slakten och baket, samt godsaker, julgranskarameller eller ljus till barnen. Det var en stor glädje för oss att se deras glädje. Endast då vi skulle besöka en gammal mamsell Norberg, voro vi litet rädda och blyga. Hon bodde i ett gammalt hus mitt emot prostgården i ett stort rum tillsammans med sina getter, och trots trasiga, med säckar lagade fönster, var luften ej den bästa där inne. Men snäll och tacksam var hon.

Några dar före julafton kommo bröderna hem från skolan och våra julgäster. Då tyckte man julen börjat. Julafton var naturligtvis årets största glädjedag. Julgranen, som kläddes kvällen förut, stod i stora salen och fick alltid det fina berömmet, att aldrig hade den varit så vacker.

Tiden under dagen gick naturligtvis i spänningens tecken. Ett av de många bestyren var pappas. Han gick själv till Norlanders för att inköpa krusiga hårnålar, som han, till mammas oro, fäste isär de nystärkta gardinerna med för att sen på juldagsmorgonen kunna med lugn tända alla ljusen i fönstren, som upplyste vägen för de till julottan åkande och gående.

Själv tordes ej pappa gå till kyrkan, då han måste vakta hemmet för elden.

Äntligen klockan fem på julafton börjades det. Tjänstefolket fick då komma upp i salen där det stora kaffebordet med allt gott, av Hedda bakat, stod dukat. De manliga gästerna d. v. s. drängarna uppträdde då alltså med de nya skinande galoscherna på inne. Från Åkers-

Parken i gamla Carlslund

Födelsedagsfest på Carlslund 1896.

berg uppe i backen kommo så gamla "Mallorna", systerrarna Sofia och Tilda Holmgren, original, väl kända i socknen i gamla tider. De firade alltid julafton hos oss liksom på senare år även pastor Bladin. Efter kaffedrickningen kom så sång och musik och läsning om Julens betydelse. Det var vackert! Efter denna högtidliga stund gingo vi alla ut till stall och ladugård för att där till djuren önska God Jul med extra påbröd. Då vi därefter samlades i salen igen, började julklappsutdelningen sen alla intagit sina givna platser runt salsbordet. Endast en av mina julaftnar blev litet fördystrad, då pastor Baldin intog min plats bredvid mamma, men nästa år passade jag mig noga.

Pappa tog upp julklapparna från stora klädkorgar och läste upp alla roliga och vackra verser och delade ut dem. Oh, en så minnesrik julkväll! Dagen avslutades förstås med lutfisk och gröt med smörtårter, och sen i säng för att tidigt stiga upp och hinna till julottan klockan 6. — En sådan färd dit, upplyst av ljusen i alla gårdar — Carlslund såg ut som en stor lykta.

Och vilken gudstjänst i den gamla vackra, av levande ljus upplysta kyrkan med dess vackra valv, dit tonerna av "Var hälsad sköna morgonstund" brusade. Det var fångslande högtidligt både för själ och kropp.

Utkomna på kyrkbacken hälsade man alla med ett God Jul! Och till lekkamraterna, när vi voro små:

— Hur många julklappar fick du?

Juldagen firade vi alltid hos morföräldrarna på Bruket. Ett par dar före jul lät morfar masugnen släckas, ty där skulle hållas gudstjänst på juldagen. Vi åkte dit och placerades på de ditsatta bänkarna. Men ve och fasa, när en bänk brakade samman, och "Mallorna" m. fl. åkte i golv. Då var det ej lätt att hålla sig för skratt.

Middagen hos morföräldrarna var festlig och då voro min syster och jag alltid iförda de av mormor beställda och givna julklappsklänningarna, samt blankskinsskor, gåva av föräldrarna. Annandagen var anslagen till släktmiddag på Carlslund. Och sen började ungdomsbjudningarna i familjerna. När vi alla ungdomar voro samlade, utgjorde vi en skara på cirka 30 stycken. De voro syskonen Sundberg på Sibö, mina kusiner Rettig och syskonen Hellman på Bruket, Berggrens och Geddas på stationen, Lotta Hedlund på Frivy — vi fem syskon på Carlslund, Norlanders på Gillgård, flickorna Forslin i Länsmansgården, syskonen Ekelöf i Prostgården samt von Wolckers i gården bredvid.

Sammanhållningen var mycket god och den trofastaste vänskapen håller livet ut. Nästan hälften av den ungdomsringen lever ännu.

Kälkbackspartier förekommo också i Carlslundsbacken med pappa som vakt nere vid järnvägsövergången för tåg och hästskjutsar. Bilar och bussar störde ej vägarna på den tiden. En skridskofest hade vi också en gång nere i Båthusån på vår, med granar smyckade bana. Dit kommo pappa, mamma och Hedda med glögg och kafferustning. Mamma placerade kaffepetter på isen utan att tänka på följderna — den började smälta isen, men försvann dessbättre icke.

Efter jullovets slut återvände alla gossarna till sina respektive skolor och flickorna började läsa för sina guvernanter. Vi träffades ofta ändå på söndagar, födelsedagar och namnsdagar.

Den långa kalla vintern bjöd på många nöjen utomhus med sport och slädturer ibland ända till Hemstanäs, dit min mormor flyttade som änka 1896.

Inomhus arbetades det med allehanda göromål. En vävstol stod alltid uppe. Där tillkom då en massa sänglinne och handdukar till det stora hushållet och även till brödernas skolhem. Det vävdes också mattor, såväl av ylle som bomull. Även spinnrockarna voro i farten. Mamma var skicklig spinnerska. Täckstickning var särskilt roligt. Då kom allas i hemtrakten älskade, Kristina Hellberg från Bruket och hjälpte oss. Hon var en klenod — hjärtegod och ständigt glad och kunde berätta — Hälsingehistorier som få. — Vi systrar fingo hjälpa till också, och som nybörjare utgjorde vårt arbete att "knäppa av" de kritade trådarna, som skulle markera stickranden. Det var roligt! Så kom som avbrott den härliga kaffebrikan och vi fingo räta ut våra kringelkrokiga ryggar.

Ett annat arbete, som vi bara åsågo, var när gamle sadelmakare Berglund slog sig ner hos oss en tid för att laga seldon, stoppa om möbler och madrasser. Alltid lärde man sig några goda knep.

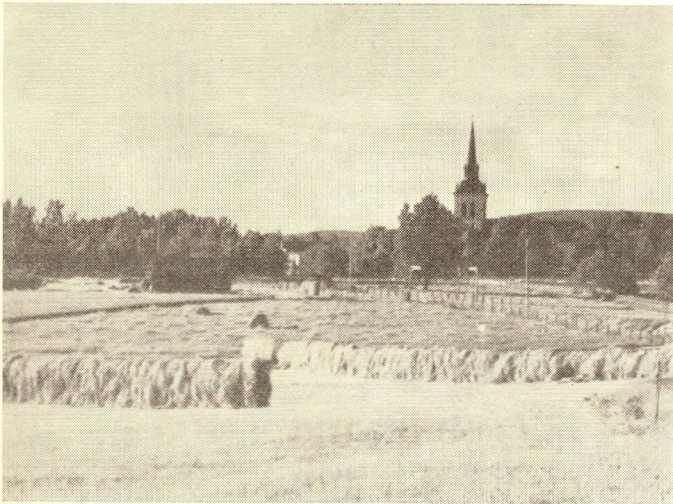
Sömmerskor importerades ibland från Söderhamn, Bollnäs och Gävle, men på senare år upptäckte vi en "inföding" — Mina Hedberg från Innantjärna —, snäll, duktig och rolig.

Det stod ej länge på, förrän tankarna på sommarferierna började leka i hägen. Påsken delade ju av den långa vintern. Första maj blev det åter fröjd i det fria. Då tågade vi alla upp till "Ormklippan" vid Söderhamnsbanan och tände vår kase, sjungande, lekande och kaffedrickande.

Vi betogs också helt naturligt av den bedårande utsikten över Bergviken med dess Kölbergs- och Hamnäsbergsfond och de tre "langetterna", som vi kallade de avrundade bergshöjderna över Sörsocknen, Middagsberget. Kasar lyste överallt, t. o. m. högst uppe på Kölberget. Det var ett skådespel!

Den 12 maj — Charlottadagen, en av mamas namnsdagar — skulle allt vara i ordning och färdigrustad för sommaren, såväl inomhus som delvis i trädgården. Dagen till ära fingo vi då ikläda oss en del av sommarkläderna såsom låga skor och bomullsstrumpor samt sommarhattar och kappor — nya klänningar fick vi vänta med till Midsommarafton. Den dagen firade oftast alla familjerna tillsammans på Sandersberget, då våra mammor överbjödo varandra med alla de läckra maträtterna och herrarna hängåvo sig senare på kvällen åt punchen. Vi ungdomar lekte de mest ansträngande och vilda lekar och sen vandring hemåt i soluppgången.

Ungdomsutflykter voro många, omväxlande till Kölberget, Hårga, Bollnäs, Skog, Hemstanäs, Mohed med flera platser. På sommaren förekommo också ungdomsbjudningar, varav jag särskilt väl kommer ihåg en av

Kyrkan från Carlslund.

Foto: S. Ohlsson.

dem. Det var på min äldste bror Pontus' födelsedag. Då tömdes laden på Lilllänge där lades nytt golv och kläddes den med björkar och bänkar och dit fördes — hör och häpna — vårt piano, buret av åtta man. Även trakteringen fördes dit. När dansen fortsatt länge nog, tyckte pappa att den skulle avstanna. Men då sade mamma:

— Gå och lägg dig du, Claës, jag spelar!

Och spela kunde mamma, och inga besvärligheter fingo finnas för mamma och Hedda, när vi ungdomar skulle roas. Ibland kommo pappas och bror Pontus' officerskamrater från Mohed och hälsade på oss. Och sen nattågen började gå, var Carlslund en gouterad "väntsal", där då oftast en liten supé stod framdukad. Till Mohed voro vi alltid bjudna Midsommardagen på middag, dit vi då åkte med hästar och vagn, men vi fingo gå upp för den långa Blåblickan.

Badmöjligheterna på sommaren voro ej så goda. Vi fingo gå den långa vägen förbi Raskens eller järnvägen över Hästsved till fiskaren och kyrkvaktaren Hannberg, där en härlig sandbotten fanns och var lyckan god kunde vi också få några gösar och gäddor à 40 öre skålpundet med oss hem.

Vår lekstuga var ett kärt tillhåll, där vi och våra flickvänner kokade och gräddade i vår lilla järnspis och även övernattade ibland. Ofta fick jag följa med pappa på hans många färder i socknen, och fick då till min stora glädje vara hans skjutspojke.

En lustig episod från Carlslundstiden måste jag beskriva. Det skulle bli en middagsbjudning där, och gamla "Malla", som jag beskrivit förut, skulle stå för den. Hon hade tjänat länge hos mina morföräldrar och var skicklig i kokkonsten och kallades där allmänt för "Malla" i st. f. mamsell, som då var brukligt. Alla sutto till bords, men soppan lät vänta på sig, och mammas nervositet ökade mer och mer. Äntligen kom den och var, trots allt äventyr, välsmakande. Efter middagen frågade mamma om orsaken till dröjsmålet. Det omtalades då, att husan, när hon kom upp på översta trappsteget — salen låg en trappa upp — tappade soppskålen. Soppan rann i kaskader nerför trappan, men Malla, fortare än kvickt, tog emot den i ett annat kärl, skummade och ökade ut den med mera buljong och så upp med den igen. Vem gör det efter?

Det var alltid roligt, när gamla Malla kom till oss, hon hade ju så mycket att berätta om sina upplevelser,

och aldrig gick hon tomhänt hem — helst då med en liten skvätt, som behövdes till hennes välgörande medicin — malörtsdropparna.

Alla dessa minnen, som jag nu alltför länge nedskrivit, återlevde jag sommaren 1953. Jag råkade då ut för en svår bilolycka och fördes in till Akademiska sjukhuset i Uppsala. Några dagar efter min ditkomst fick jag av en sköterska förfrågan om, vad mina föräldrar hette. Jag upplyste därom, och senare kom en man in och sade sitt namn: "Werner Trygg, hissförare på sjukhuset".

Och så befanns han vara son till vår forne statardräng Trygg på Carslund. Min glädje blev stor i all bedrövelse — jag glömde mitt lidande de stunder han hade tid att besöka mig. — Vi talade Carlslundsminnen, gräto och skrattade tillsammans. Jag välsignade honom i min tacksamhet. På mitt nattduksbord stod hela tiden ett vackert vykort över en del av Carslunds ägor med kyrkan i fonden. Goda vänner hade sänt mig det, och på så sätt hade jag min barn- och ungdomstid så levande framför mig.

Sommaren därefter — 1954 — fann jag i Stockholms skärgård åter en Hanebovän, som var född på Carlslund och dotter till en annan statardräng — Olle Jonsson. Vi föllo i varandras armar och "språklådan" öppnades . . .

Men all lycka och glädje få ej vara beständigt! Carlslunds glädjerika och lyckliga hem förvandlades till den tunga sorgens boning, då den 31 maj 1904 allas vår älskade goda och ädla Hilma avled. Solstrålen där hade slocknat. Hennes svåra lidande hördes ej i klagan under de tre långa åren, hon kämpade mot sin sjukdom — tuberkulosen. Långa tider fick hon vistas på sanatorier, men fick sluta sitt unga liv på sitt älskade Carlslund, omgiven av föräldrarna, syskonen och Hedda. Hon begravdes på sin födelsedag, den 5 juni 1904, då hon skulle ha fyllt 22 år, och för henne öppnades då vår familjegrav på Hanebo kyrkogård.

Sorgen efter henne förlamade oss alla! Föräldrarna kunde ej tänka sig bo kvar på Carlslund efter hennes död, varför de bestämde sig för att flytta till Gävle på hösten. Mina bröder och jag hade svårt att fatta deras beslut och led av tanken att vi måste lämna vårt älskade barndomshem.

I september 1904 var den stora hälsingemanövern. Min far hade redan tidigt på året utlovat inkvartering på Carlslund för en del av Norrbottens Regemente och en skvadron från Livregementets Dragoner, och det löftet ville han, som gammal officer, ej bryta. Men när manövern var slut, började inpackningen av vårt gamla hem. Det var hemskt!

Den 20 oktober lämnade vi vårt oförgätliga, älskade Carlslund. När vi åkte från gården, stannade ridhästen Märta, i backen och ville ej draga oss längre. I min förtvivlan att flytta utbröt jag häftigt:

— Där ser Ni, att det ej är meningen att vi skola flytta härifrån!

Märta spändes ifrån, och en annan villigare häst spändes för och vi kommo i sista minuten till tågets avgång. Och det var väl, så hann det ej bli så långa avskedstagande av alla gamla kära vänner. Man var ju så förgräten!

Skilsmässan från vår älskade Carlslund var hjärtslitande! Man gick ju ett nytt liv och oviss tid till mötes!

Min kärlek och tacksamhet till gamla hembygden vilar däröver!

De sökte Kanans land

Av *Alida Chilstrom-Bergquist*

Hur ser det ut i Bishop Hill i dag, därute i det stora landet Amerika, där anhängare av Erik Janson från Hälsingland och Dalarna drog ut under åren 1846—1850?

För att få reda på detta fordrades det att än en gång besöka platsen, och det tog några år innan min dröm att bese denna så vitt omtalade koloni förverkligades sommaren 1954.

Tillsammans med tre andra intresserade svensk-amerikaner befann vi oss på väg en mycket het dag i juli månad. Vi körde fram genom samma trakt i södra delen av staten Illinois, som nybyggarna hade vandrat — för det mesta till fots. Endast de sjuka, späda samt provianten fick åka med på en primitiv oxkärra.

Där det då var bara vildmark, såg vi nu produktiva, rika åkerfält, samt eleganta hem, i stället för "dug-outs". Vi erinrade oss att det hade varit en mödosam vandring på den tiden för invandrarna, medan vi nu åkte bekvämt i vår nya Buick. Vi, som hade ärvt det nordiska vemodssinnet, kände det vemodigt, medan vi tyckte oss höra suckan, klagan och gråt i det vajande vetefältet . . .

Efter flera timmars åkning såg vi en skylt med namnet Bishop Hill. Äntligen voro vi framme. Det hade så småningom mörknat i väster och nu var solen helt gömd i moln. Åskan mullrade. Det mörknade också för vår inre syn, då vi såg detta en gång så blomstrande samhälle, nu nästan folktomt. Bara tvåhundra invånare finns nu kvar. En sömning husvaktare låste upp dörren på den historiska gamla kyrkan. Andaktsfullt trädde vi in.

Den stora vitmålade träbyggnaden hade tre våningar. Bottenvåningen omfattade tio rum. En annan våning av samma storlek låg en trappa upp. Ingångsförstuga samt läktare fanns ovanpå. Övre våningen var upptagen av en kyrksal samt rum för skolan.

Kyrksalen var försedd med ett slags altare, på vilket det låg en bibel. Det fanns en talareplats också. Ett Förunderligt nog skulle det likna kyrkorna där hemma i Sverige, fastän de sökte att stifta allt nytt och "rent". vitmålat mahognyträskrank syntes omkring altaret.

Till kyrksalen kom man också utifrån genom en dubbel trappuppgång på norra sidan. Soltorkade tegelstenar var lagda mellan stolpar av trä på väggmuren och mellanväggen. Golven var för det mesta av trä men i källarvåningen var de av lera. Kyrkbänkarna var av solid valnöt och i anslående konstverk. Auditoriet eller kyrksalen var oeldad, men i nedersta våningen fanns det spisar. I ett klassrum fanns det ett galleri av målningar och bilder från nybyggarnas liv. Här såg man män och kvinnor sysselsatta med arbete med de mest primitiva redskap. De var målade av en Olof Krans, som kom hit med sina föräldrar — då en pojke på 12 år. Han var alldeles självlärd.

Vår ciceron visade oss också andra stora hus — det gemensamma köket och matsalen. De sovo också här, sades det. Flera vackra hus låg mellan träden i parken. Ett var särskilt imponerande — ett minnesmärke av nybyggarnas skicklighet i hantverk och deras konst-

närssinne. Massiva pelare hade huggits ur sandstensblock. Hela byggnaden kröntes av en kampanil, försedd med ett tornur med hamrade kopparsiffror — som i ett kyrktorn i Sverige, en typisk herrgård, använd kanske som rådhus.

Det var ett stort företag på den tiden, och för många år förblev det den största byggnaden i samhället och "county". Under det århundrade som gått har blott mindre förändringar utförts, och än i dag står det i grund och botten lika som dessa skickliga banbrytare uppförde det.

Vi besökte kyrkogården. En stor sten var upprest i mitten och vi läste:

"Erik Janson, född i Biskops Kulla, Sverige 1808. M ö r d a d 1 8 5 0".

Vi ryste och vi liksom frös i vårt innersta denna heta julidag. Det blev ett sorgligt slut för denna okunniga, andligen högmodiga, psykologiskt sjuka, självkallade "apostel".

Koloniens blomstringstid varade ej länge efter deras ledares död. Mänskligt sett var rörelsen en olycklig episod i Sveriges församlingsliv och landets historia. Var det blott en skugga av den följande andliga väckelsen, som kom senare — och i så fall utträttade den något i vår Herres plan?

Inga nybyggare eller avkomlingar finns naturligtvis kvar. Kanske blott några ättlingar bo kvar i Gavla och Woodhull. Vi känna ej till dem.

Kunde dessa byggnader tala, vittnade de nog om tunga bördor, många tårar, hemlängtan till hem och anförvanter, men mest kanske till en vitmålad kyrka på kullen därhemma.

Efter Erik Jansons död började en ny epok. Jonas Olsson med sex andra i styrelsen blev valda till ledare och Bishop Hill blev konstituerad som en by i Illinois.

Vad blev det nu av den gamla kyrkan? Jo, de trogna fortsatte med att gå till gudstjänst. Men år 1864 bildades det ett metodistsamfund där. Där predikade Jonas Olson ända till år 1890, och andra följde hans exempel till 1911. Efter detta finns ej någon fast predikant där. Kyrksalen har stått tom sedan 1921 och sällan störd,

Kyrkan i Bishop Hill.

med undantag av tillfälliga besökare. En del av rummen användes till år 1940. Således har ett sekel av tjänst kommit till ända.

I dag står denna byggnad bland de många historiska helgedomarna under Statens skydd samt tillhör alla folk och är ett levande museum av svenska kolonister i Illinois. Den är fullkomlig i minsta detalj som om vi vore tillbaka i 1850-talet i en stund, då alla hade lämnat det.

Vi dröjde en stund i parken och medan vi vilade oss, tog vi ur väskan ett illustrerat minnehäfte, som staten Illinois gav ut 1946, då de firade hundraårsminnet av Bishop Hills stiftelse. Vi läste följande:

"I dag, September 23, 1946, förenar sig Staten Illinois, med ättlingar av de första kolonisterna i firandet av hundraårsminnet av denna Bishop Hills grundläggning. Det är av stor betydelse icke allenast för vår stat men för hela västra delen av Förenta Staterna där folkräkningen i dag står närmare 800.000 personer av svensk härkomst.

Liksom pilgrimsfärderna från New England före dem övergav grundläggarna av Bishop Hill religiöst tyranni i sitt fosterland och sökte bättre hem och större möjligheter i Förenta Staterna. Efter stor förföljelse skickade deras ledare Erik Janson en av sina trogna, Olof Olson, att utse det bästa jordområdet till ett settlement. Han valde Illinois. Sedan de slagit tillsammans sina tillgångar till en gemensam kassa, seglade de från Gävle tidigt på våren 1846. I juni anlände de till New York. Utanför Amerikas kust förläste två fartyg. Med båt, oxvagn över vildmark kom de till Chicago och till sist till Henry County i juli 1846. I oxvagnar drogs de sjuka, åldriga och barnen — samt packning. Hälften av dem som drog ut, kom fram till området, som då bestod av vildmark samt den stora prärien. Inga redskap hade de, inte tak över huvudet. Det var långt till skogen och svårt att få timmer. De grävde ner sig i mjuk lera i en ravin. Då september kom, hade de förvärvat 696 acres för vilket de betalade 1.950 dollar. Här slog de sig ner i två stockhus och fyra stora tamponger. I oktober kom det andra sällskapet. Flera "dig-outs" i en ravin mot stranden av en bäck gav skydd över huvudet. Den första kyrkan byggdes av trä och tampong. Där hölls gudstjänst för 800 personer. Det blev bostad för många familjer under vintermånaderna samt tjänade som skolhus, mat- och förrådshus. Men på våren 1848 brann det ner. Det blev en allvarlig tid för kolonisterna.

Flera sällskap anlände. Det blev flera munnar att föda. Alla arbetade för ett mål — att leva och tillbedja med Erik Janson som ledre. De gjorde tegel, brände cement och kalk samt högg ner träd och sågade timmer.

Vi kan föreställa oss den fart, liv och rörelse som rådde, när de byggde hem och ny kyrka. Oxpojarna gjorde regelbundna resor till närbelägna städer, till Peru för att hämta spik, glas, färg, plåt från Rock Island. De höll på hela vintern med att mura, skarvyxa ek- och valnötstimmer. Och på våren 1849 var byggnaden färdig och målade.

I övertagandet av Bishop Hills egendom har staten Illinois förvärvat en mycket viktig historisk plats — men också skyldighet att bibehålla den. Må det bli bestående icke allenast som ett monument över en liten skara av modiga män och kvinnor som bosatte sig här för ett hundra år sedan, och i en större bemärkelse som en levande symbol för de otaliga andra amerikaner av svensk härkomst, som har bidragit så märkligt till det kulturella livet i vårt land."

För en tid sedan läste vi följande i en dagstidning:

"Restaurering av den Gamla Bishop Hillkyrkan kommer att få betydligt understöd, då guvernör William G. Stratton framställer sin budget till legislaturen. Kyrkan samt några acres har avsatts som 'state-park', men intet har gjorts för att uppehålla eller reparera byggnaderna. Det har sagts att 33.400 dollar har blivit inberäknat i denna budget för att måla exteriören samt att bygga om stenfoten. Det har beräknats att 65.000 dollar borde anslås till fullständig restaurering av platsen."

Måcket har skrivits, både dikt och verklighet, om denna underliga religiösa rörelse på 1840-talet i Häl-singland och Dalarna, då 1.500 personer, många unga, drog ut till det fria Amerika för att bilda en "ren för-

Skolan i Bishop Hill.

samling". Hanebo-Juls läsare känna till rörelsen och Erik Janson, dess ledare, men vi önska att i korthet skildra något därom.

Man har ju läst med häpnad huru denna okunniga, religiösa fanatiker, "reformatorn" predikade sin villolära om syndfrihet ända tills han fick dem i sin hypnotiska makt och de stodo färdiga att lämna hem, gods, anförvanter, kyrka — — — allt . . .

Ju mer man läser om honom, ju mer kommer man till den slutsatsen att även om observationen förklarade att han inte var svagsint, var han psykologiskt sjuk, om inte en bedragare som borde ha ställts inför rätta samt dömd, innan anhängarnas antal ökade med dess ödesdigra resultat. Det blev en upplösningstid med försakelse utan gräns. Under det att anhängarna arbetade dag och natt med försakelse, levde Erik Janson som en kung, i synd och överflöd. Att många överlevde denna tragiska period berodde på svenskättlingarnas flit, styrka, tålmod, redlighet och skicklighet. Detta har betonats i vad som har skrivits om denna tid.

Historien om varför Erik Janson blev mördad har flera versioner, men de är obetydliga. Det som är viktigare för amerikanerna att få klarhet i är, att det ej var religiös tyranni och betryck som förorsakade denna massutvandring till Amerika, likt det som försiggått från England tidigare.

Då familjer i blind tro sålde sina gårdar och lade köpepenningen till den gemensamma kassan var det många tusen svenska riksdaler som drogs ut ur fäderneslandet. Och man kan förstå att det ej blev betraktat med jubel av dem, som stannade kvar i Sverige.

I "Historien om Bishop Hill", minnesskriften, utgiven av Staten Illinois, har ej Erik Janson och hans demoniska makt över folket alls blivit omnämnt. Ej heller hur han for omkring och stiftade ofrid och övertalade människor att övergiva församlingen och den lutherska läran, ej heller att de led oerhörd nöd och hade en svår tid.

— — —
Det led mot afton och under det att vi kastade en blick på vad som en gång hade varit liv och rörelse, kände vi alla sanningen av Herrens ord — "Högmod går före fall . . .".

Pris kronor 2:—

Nyströms Tryckeri AB - Bollnäs 1955